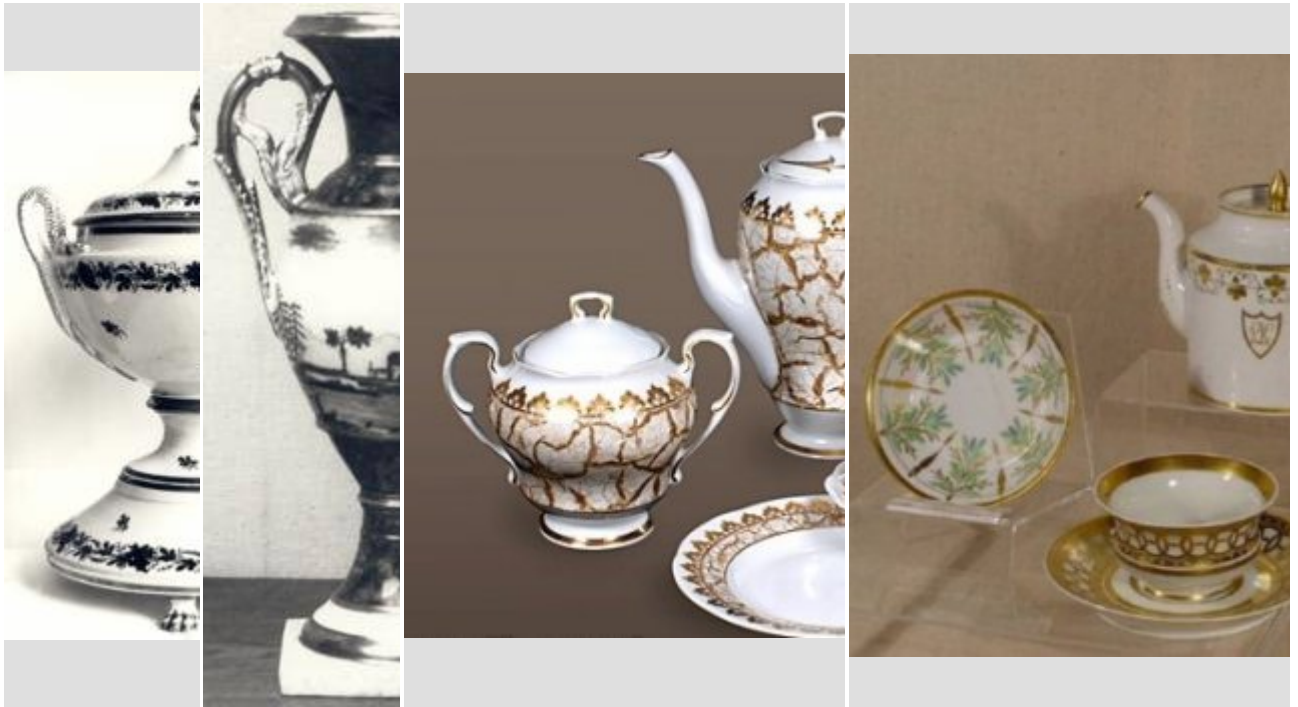

Волинь - батьківщина українського фарфору

Кожен день стикаючись в побуті зі знайомими з дитинства речами ми мало задумуємося про історію їхньої появи і розвитку. Тож, мало хто знає, що виробництво порцелянового посуду на Україні було започатковано в Корці, а далі поширилося в основному на містечка історичної Волині (Баранівка, Городниця, Кам'яний Брід та інші). Білосніжна порцеляна – це сама історія, що відкриває яскраві сторінки минувшини нашого краю.

Сама ж історія світового виробництва порцеляни бере свій початок ще десь з II – VII ст. н. е. На протязі багатьох століть в далекому Китаї в суровій таємниці тривало виробництво «білого золота». Лише в кінці XIII ст. європейці змогли оцінити переваги фарфорового посуду. Звісна річ, що новинка була на столах коронованих і високопоставлених осіб. А самі ж вироби вражали своєю витонченістю, вишуканою пластичністю, насиченістю фарб та декоративних оздоб. Майже двісті років високоповажні алхіміки при королівських дворах намагалися розгадати секрет виготовлення фарфору. Рецептuru виготовлення порцеляни вдалося відкрити лише у 1708 році при дворі саксонського імператора Августа, а перша мануфактура була заснована в Мейсені у 1710 році (Німеччина).

А вже через 80 років на теренах Волині завдяки Юзефу Чарторийського з'явилася перша українська фарфоро-фаянсова мануфактура — в містечку Корець. Сам Юзеф Клеменс Чарторийський був в свій час людиною передових поглядів – отримав ґрунтовну освіту за кордоном, багато подорожував. З – поміж усього цікавого, що було в Європі його увагу найбільше привернули керамічні фабрики Саксонії і він загорівся ідеєю організувати таке виробництво

на рідній землі. Місцеву глину досліджували експерти в Мейсені: вони підтвердили, що вона придатна для виготовлення порцеляни. Мануфактура була заснована як акціонерне товариство. Його статутний капітал складався двадцяти двох акцій по тисячі злотих кожна. Для організації виробництва в Корці були запрошені німецькі фахівці на чолі з братами Франтішеком та Міхалом Мезерами.

Першу продукцію мануфактура у Корці дала в 1788, а в 1790 їй вдалося вийти на повні виробничі потужності. В кінці XVIII століття на підприємстві працювало близько тисячі чоловік, з них було 73 майстри, що займалися художнім розписом виробів. Мануфактура щомісячно виготовляла до 20000 одиниць продукції. Це було на той час одне з найбільших підприємств на терені Волині. «Інвентарь корецького княжества» за 1811 рік зберіг імена шести майстрів-живописців: Ян Тарковський, вдова Сухозанітова, Павло Гусевик, Петро Завадський, Максим Лацимирський, Петро Сухозаніт. З мемуарів польського діяча Аджейловського маємо доволі докладний опис, як самого Корця, так і мануфактури. Вона собою являла велику будівлю, в правому крилі якої була лабораторія і помешкання директора, зліва – магазин виробів. Посередині була робоча галерея, а зверху – художня майстерня. З тилу будівлі був великий заводський двір. Окрім того фабрика мала свої склади-крамниці у Бердичеві, Константинові, Варшаві. Корецький посуд експонувався на виставках у Москві та Петербурзі. Фарфор на свої столи замовляли й короновані особи. Так, на замовлення російської цариці Катерини II було випущено кавовий сервіз на 12 персон. За мистецьки – виконану роботу Мезер був нагороджений золотою табакеркою з багато опрацьованим портретом «Семіраміди Півночі», а майстер Собінський отримав 100 дукатів.

Задля відсутності конкуренції технологічні процеси виробництва корецького фарфору і фаянсу трималися в секреті. Лише доволі побіжні і неповні дані маємо з описів Ігнація Яковіцького, який перебував на мануфактурі в 1828 – 1829 роках в складі геологічної експедиції Віленської Академії. З його слів каолін спочатку подрібнювали в ступах, просівали, прополіскували у воді, а далі перетирали у спеціальних млинках. Після цього додавали крейду, гіпс або селеніти. Отриману масу витримували у вологому приміщенні, поки та не починала «бродити», про що свідчив запах сірчаного газу. Для покриття використовували ті ж самі складові, але в інших пропорціях. Така технологія забезпечувала поєднання черепка і покриття в одне ціле, яке неможливо було роз'єднати. Масу заливали в спеціальні форми і випали дворазово у великих печах. Для розігріву печей використовували дрова.

Найбільшою ж таємницею корецького фарфору був спосіб художнього оформлення. Директором художньої майстерні був Собінський. Слід віддати належне цій людині, яка не маючи відповідної освіти (раніше працював у цивільно – військовій комісії) малював на порцелянових виробах чудові пейзажі, види Корця та інші мініатюри. В значній мірі він намагався наслідувати творчі особливості розпису художника Маньковського, який оздоблював костели.

В часи свого розквіту корецький фарфор був твердим, крупнозернистим, кремового або білого кольорів, часто непрозорим. Глазур нагадувала австрійську, позолота наносилася міцна, з червоним відтінком. Художня стилістика корецького фарфору відповідала європейському фарфору пізнього класицизму і початку художнього напрямку «бідермайер». Майже до кінця першого десятиріччя XIX ст. фабрика орієнтувалася на саксонській фарфор 1770 – 1780 – х років. Тому аж до закриття фабрики у виробках були присутні елементи рококо і раннього класицизму. Більшість виробів Корця відзначає витонченість і чіткість силуету, стрункість форм, проробленість деталей, упевнена прорисовка ліній. Корецькі майстри сприймають виріб як художній об'єм, а не лише як певну поверхню для виконання розпису. Форми виробів вишукані, спокійних обрисів, більша частина поверхні – біла. Декоративні елементи відіграють другорядну роль. Десь з 1820 – х років відчутною стає тенденція до ускладнення рішень: продовжуються пропорції, більше місця відводиться кольоровому тонуванню поверхні, золоченню, скульптурним деталям, в декорі частіше використовуються стилістично різні елементи. Однак в естетиці корецького фарфору все ж зберігається головна риса – повага до білого кольору матеріалу, схильність до строгих і плавних ліній. Форма створює враження пружного, замкнутого в собі цілого. Зміст композицій також доволі різноманітний, тут зустрічаємо портрети, різноманітні краєвиди, квіти. Однак домінуюча роль відводиться рослинним орнаментальним мотивам. Поступово також в оформленні майстри звільняються від наслідування саксонського оздоблення, відтак на виробках частіше з'являються малюнки чисто місцевого колориту: збіжжя, трави, квіти. Відомо майже 80 клейм корецької мануфактури — всевидяче око, різноманітні трикутники, інші фігури. Тому і сьогодні легко ідентифікувати посуд волинських майстрів.

Виробництво порцеляни почало занепадати після смерті Юзефа Чарторийського. Коли княжий маєток дістався його дочці, фабрика втрачала замовників через високі ціни на порцеляну та погіршення її якості. Після Франтішека Мезера змінилося три директори, однак дивіденди акціонерам більше не виплачувалися.

З Корця підприємливий Міхал Мезер переїхав у Баранівку — інше містечко Волинської губернії, яке належало магнатам Любомирським-Валевським. За 50 злотих він купив 320 квадратних метрів землі з кількома будинками, кухонним флігелем, погребом та сараєм і організував порцелянове виробництво.

У березні 1802 року тут почала працювати фабрика. Вироби були настільки оригінальними, що Олександр I дозволив поставляти у Петербург вази з царським вензелем. Вони прикрашали палаци імператорів і вельмож, слугували посольськими дарунками. Стилiстику Баранiвського фарфору, на вiдмiну вiд Корця, визначало не прагнення до рiзноманiтностi форм, а до варiантностi колористичних рiшень. Витончений рельєфний малюнок, нанесення монохромного тонування (чорне, темно – зелене, темно – бузкове, темно – блакитне) з подальшим неодноразовим обпалюванням — це досить складна

технологія, що визначає цінність цього посуду. Унікальну групу виробів баранівських майстрів складають предмети, декоровані живописними зображеннями Стародавнього Риму. Переважно, це – вази, чашки, чайники, які мають у своєму декорі мініатюри, виконані за гравюрами Доменіко Пронті. Ведути виконувалися на фарфорі в стриманому коричневому колориті, зближеному за тоном зі старою бронзою. Естетика цих предметів багато в чому зумовлена канонами мистецтва пізнього класицизму. Але баранівський фарфор досить вдало уник сухості та раціоналістичності, що були характерними рисами згасаючого класицизму.

Про масштаби виробництва на Баранівській мануфактурі свідчать такі цифри: у 1822 році було виготовлено одинадцять тисяч тарілок та понад вісімнадцять тисяч інших виробів, у 1828-му — 10,6 тисячі тарілок, 16,2 тисячі пар чашок, 23 тисячі інших виробів. Шкала цін у той час була такою: тарілки — від 72 копійок до 1 рубля 45 копійок, чашки — від 7 рублів 50 копійок до 36 рублів (пара), чайники — від 60 копійок до 18 рублів, ваза — від 5 рублів 40 копійок до 45 рублів. Білий сервіз коштував 42 рублі, з золотими прикрасами — від 87 до 240 рублів.

Столовий посуд виготовлявся лише в гарнітурах. Окрім глибоких, мілких, десертних, піріжкових тарілок, вази для супу, двох мисочок для оселедця, салатника, до них входило п'ять блюд різної величини, підливник, «соустерин», глечик для компоту з кришкою. У листі польського письменника Юзефа Крашевського до батька в село Омельно Луцького повіту йдеться що з Баранівки для нього привезли вазу, салатник, 18 глибоких і 54 мілких тарілей, дві кухонні дощечки, стільки ж мисочок і сільничок. Як бачимо, продукція баранівської мануфактури користувалася великою популярністю.

На початку ХХ століття випуск столового посуду і ваз становив понад півтора мільйона штук. Наприклад, чайники виготовлялися такі: «Рафаель», «ріпка», «грань», «широка грань», «рококо», «чайник з каскою», «чайник водний», «чайник долильний», «чайник для шинку». «Конде і троянда», «Отелло і Мірель», «Рафаель» — назви молочників. Блюдця і чашки класифікувалися так: «гладенькі», «конічні», «манжет», «гавіленд», «паризькі», «американські», «гранчасті».

В 1895 власником виробництва в Баранівці став Грипарі. Від того часу головним в діяльності підприємства став такий принцип: «Впровадження іноземних найновіших моделей вишуканих фасонів, щоб кожен з покупців міг за невисоку плату придбати виріб, який ніскільки не поступатиметься за міцністю, прозорістю і обробкою декорації дорогому закордонному аналогу». Грипарі відрядив сина Петра стажером на одне з найпередовіших у той час в Європі керамічних підприємств — у Лімож (Франція). Натомість звідти запросив на роботу фахівця з проектування форм посуду та художника з розпису фарфору. Увагу колекціонерів з усього світу приваблювала порцеляна з Баранівки на міжнародних виставках: у Венеції (1910 рік), Римі (1911 рік), Барселоні (1913 рік), Лондоні (1913-1914 роки). Як видно, підходи кмітливого

Грипарі були цілком доречними, що дало йому змогу вивести своє підприємство на нову стадію розвитку.

Змінювалися політичні устрої, історичні епохи та незмінним було бажання баранівських майстрів творити чудові вироби з порцеляни. Тож і дотепер продукція Бпранівського фарфорового заводу залишається однією з найкращих в Україні за всіма показниками, що дозволяє їй конкурувати на вітчизняному і закордонних ринках.

Поруч з Корцем та Баранівкою варто згадати ще одне містечко історичної Волині, де існувало виробництво порцеляни. Мова йде про Городницю, де мануфактура була заснована в 1807 році. Спочатку тут випускали вироби з фаянсу, головним чином тарілки, чашки з блюдцями, згодом вази і дзбанки. Вироби 1820 – 1830 – х років в оформленні характеризувались вираженими рисами класицизму. Їх вирізняє чітке моделювання, дуже проста, майже аскетична орнаментация предметів: здебільшого це вузький фриз по бортику тарілки чи вінчику миски або ж чашки. Вироби після 1850 – го свідчать про вплив на український фарфор «другого рококо». Зокрема такі віяння відчутні у вазах амфороподібної форми. Вони багато чим схожі на баранівські, але більш масивніші, товстіші за черепком, в них менше уваги приділено моделюванню. Розпис у виробах городницьких майстрів втрачає стриманість, стає більш строкатим за кольором.

Наразі всі вироби Корецької, Баранівської, Городницької та інших мануфактур мають велике культурне та мистецьке значення. На початку XXI століття вони потребують вивчення на науковому рівні, а також ознайомлення широких мас з ними через виставки. Таким чином можна було б віддати данину пам'яті всім, хто займався цієї справою в Україні, стояв біля її витоків – від відомих майстрів до простих робітників.

Климчук Андрій

Краєзнавець, журналіст, член Всеукраїнської спілки краєзнавців

М. Рівне

Читати повністю: http://h.ua/story/194695/news_499829.html#ixzz2VFhJKlaE

Взято з : http://h.ua/story/194695/news_499829.html